

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94: 327(94)"1930/1970"

<https://doi.org/10.46869/2707-6776-2022-18-3>

Ветринський І.М.

<https://orcid.org/0000-0003-2867-291X>

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА АВСТРАЛІЇ В УМОВАХ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена становленню зовнішньополітичної традиції Австралії та її утвердженню в якості суб'єкта міжнародних відносин. Вагомий внесок домініонів у перемогу Британії в Першій світовій війні активізував їхню боротьбу за незалежність. Результатом тривалих зусиль домініонів, стало проголошення у 1926 р. декларації Бальфура, що згодом була підкріплена Вестмінстерським статутом (1931 р.) де закріплювалось право домініонів на незалежну зовнішню політику. Проаналізовано розвиток австралійської зовнішньої політики напередодні та під час Другої світової війни. Прослідковано еволюцію відносин Австралії з Великою Британією в контексті подій Другої світової війни, зокрема особливості союзницьких відносин двох країн. Показано регіональний вимір Другої світової війни в рамках Азійсько-Тихоокеанського регіону, зокрема співпрацю Австралії та США в контексті протистояння японській агресії. Проаналізовано особливості впливу зовнішніх загроз на трансформацію зовнішньополітичної стратегії Австралії, зокрема в сфері національної безпеки. Головною загрозою для п'ятого континенту була агресивна та експансіоністська політика Японії в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Значну кількість бійців та техніки Австралії було направлено для допомоги Великій Британії. Але стратегічна ситуація в Європі, викликала великі сумніви, що британські війська та флот зможуть ефективно допомогти австралійцям у випадку нападу Японії. Розглянуто політику Австралії щодо забезпечення національної безпеки та оборони в рамках її участі у Другій світовій війні. В умовах очевидної загрози вторгнення японців, а також відсутності перспектив отримання підтримки з боку Великої Британії, австралійський уряд почав працювати над укладенням військового союзу зі Сполученими Штатами Америки. Виявлено ключові наслідки Другої світової для соціально-економічної системи Австралії.

Ключові слова: Австралія, Велика Депресія, Друга світова війна, Дарвін, Перл-Гарбор, Японія, США

Нажаль, війна є невід'ємною частиною зовнішньої політики держав протягом всієї історії людства. Друга світова війна стала справжнім випробуванням для політиків та дипломатів всього світу і Австралія не стала виключенням. Зважаючи, що до 30-х рр. ХХ ст. уряди Австралійського Союзу та інших домініонів опікувалися лише внутрішніми питаннями, а всю зовнішню політику імперії здійснював Лондон, задача щодо захисту національних інтересів Австралії напередодні та під час Другої світової війни була дуже непростою. Перші кроки молодій австралійській дипломатії довелося робити в умовах міжнародно-політичного шторму та безпосередньої зовнішньої загрози, проте можна з упевненістю констатувати, що свої випробування Австралія

витримала гідно, досягнувши важливих для країни результатів. Якщо за наслідками Першої світової вона виборола право здійснювати самостійну зовнішню політику, що фактично означало набуття повної державної незалежності, то після Другої світової, Австралія змогла суттєво покращити своє міжнародно-політичне становище, здобути геополітичну суб'єктність та зміцнити свої позиції на міжнародній арені.

Нині наша держава має надзвичайно складні виклики, оскільки змушена захищати своє право на незалежність та суб'єктність на міжнародній арені в умовах прямої військової агресії з боку РФ. Тож, досвід формування стратегічного курсу Австралії під час Другої світової війни, насамперед, в контексті пошуку союзників та захисту національних інтересів під час побудови відносин з ними, є надзвичайно актуальним для дослідження.

Метою статті є аналіз особливостей зовнішньої політики Австралійського Союзу напередодні та під час Другої світової війни, а також соціально-економічні передумови та наслідки його участі в глобальному конфлікті.

Закінчення Першої світової війни призвело до тектонічних змін на світовій арені – розпад більшості імперій, деколонізація, утворення нових країн, зміна ролей серед держав-лідерів тощо. Проте, не дивлячись на усі жахи глобального зіткнення, конфліктний потенціал в міжнародній системі нікуди не зник, а лише нарощувався. Результатом цього став початок 1 вересня 1939 р. Другої світової війни, серед передумов якої можна виділити наступні: криза популярності демократичних урядів на тлі економічних негараздів, зокрема, Великої депресії; прихід до влади тоталітарних шовіністичних та мілітаристських режимів (СРСР, Італія, Німеччина, Японія та ін.); агресивний експансіонізм цих режимів на тлі антивоєнних й пацифістських настроїв серед держав-переможниць Першої світової; мілітаризм й реваншизм авторитарних режимів, зокрема, Німеччини, Італії та Японії, а також рішучість їх дій в умовах неспроможності Ліги Націй, політики умиротворення агресорів європейцями та самоізоляції США. Ці чинники зробили початок війни невідворотнім, оскільки заохочення агресорів лише спонукало їх до подальшої експансії, тож на певному етапі, а саме після захоплення Польщі, рівень ескалації стало неможливо ігнорувати і союзники Варшави оголосили війну Німеччині, вступивши до нового конфлікту, який швидко набув глобального масштабу [1].

Економічна нестабільність та соціальна незахищеність 1920-30-х рр. зумовили появу та поширення право-радикального політичного екстремізму в багатьох країнах Європи, оскільки громадяни почали розглядати авторитарних політиків як альтернативу існуючій владі. Після приходу в 1922 р. до влади в Італії лідера фашистів Б. Муссоліні, в країні було встановлено жорсткий авторитарний режим, внаслідок чого практично всі аспекти соціального життя опинилися під контролем держави. В свою чергу в Німеччині А. Гітлер, що став канцлером у 1933 р., заснував однопартійну тоталітарну систему управління з нацистами на чолі. Будь-яку опозицію було придушено, а популярність Гітлера

зростала на тлі його реваншистської риторики й обіцянок відновлення економіки та національного відродження після перегляду Версальського договору, який сприймався суспільством як приниження Німеччини. В якості перших кроків на посту голови уряду, в 1933 р. Гітлер вивів Німеччину з Ліги Націй, а у 1935 р. оголосив про переозброєння держави та повернув раніше заборонену Версальським договором військову службу.

Ультраправі уряди Італії та Німеччини здійснювали агресивну експансіоністську зовнішню політику, що з рештою призвела до руйнації світопорядку, встановленого за підсумками Першої світової війни. В жовтні 1935 р. Італія вторглася в Абіссінію (східна Африка), війна тривала сім місяців і завершилась перемогою фашистів Муссоліні. Обидві країни були членами Ліги Націй, але спроба організації вплинути на ситуацію, запровадивши жорсткі економічні санкції, фактично провалилася. Результатом війни стала анексія Італією Абіссинії, яку вона приєднала до інших своїх африканських колоній. Італійська окупація тривала понад 5 років [2]. Нерішуча реакція Франції та Британії у вигляді часткових обмежень лише заохотила Італію до тіснішого союзу з Гітлером. Успіхи Італії, а головне слабка реакція на них міжнародного співтовариства, надихнула Гітлера на агресію в Європі. 7 березня 1936 р. Німеччина відправляє війська до Рейнської області – в демілітаризовану зону, яка була створена згідно Версальського договору і мала виконувати роль буферу між Німеччиною та Францією. Лондон вирішив не давати військовій відповіді на дії нацистів, а Париж мало що міг протиставити машині вермахту самостійно. Тож, не отримавши гідної відсічі в Рейнській області, Гітлер продовжив агресивні дії в регіоні: до весни 1939 р. він здійснив аншлюс Австрії, анексував Чехословаччину та підготував вторгнення до Польщі. Він зміцнив зв'язки з Японією, яка являла головну загрозу Великій Британії і Австралії на далекому Сході та в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, а також в травні 1939 р. підписав угоду про військовий союз з Італією [2].

Хоча держави-переможці, зокрема Велика Британія та Франція, були цілком свідомі того, що гітлерівський експансіонізм є реальною загрозою, низка внутрішніх проблем та викликів суттєво впливала на пріоритети політиків. Розміри та склад британської імперії, яка простягалася від Південної Африки до Сінгапура, поступово ставали тягарем для Лондона. Корінні народи прагнули свободи та боролися проти метрополії, тож уряд постав перед дилемою: або нарощувати кількість важкого озброєння для боротьби з Німеччиною, або більше уваги приділити легким поліцейським силам для підтримки правопорядку в колоніях. Коливання між внутрішніми викликами та зовнішньою загрозою призвели до того, що британське керівництво відчайдушно шукало шляхів як запобігти війні, наслідком чого стала низка поступок Гітлеру, пізніше відома як «політика замирення» [3].

Водночас, Франція не мала жодної технічної змоги протистояти Німеччині через величезне військово-технічне відставання – Гітлер мав у своєму

розпорядженні вдвічі більшу та набагато краще оснащену армію. Рішення французького уряду полягало у тому, щоб створити величезний комплекс оборонних укріплень на кордоні з Німеччиною, яка була покликана компенсувати нестачу сил. Споруда отримала назву «Лінія Мажино» і стала справжнім витвором військово-архітектурного мистецтва з десятками бомбосховищ, системами вентиляції, прихованими вогневими точками тощо. Французи були впевнені, що лінія оборони стримає навіть потужну ударну силу німецької армії. Проте ці сподівання були хибними, оскільки Гітлер, замість штурму, з рештою зумів обійти «Лінію Мажино» через Ардени [3].

Не менш згубною виявилася й політика США напередодні Другої світової: потерпаючи від власних, насамперед, економічних проблем, американське суспільство було дуже скептично налаштоване щодо участі у війні в Європі. Навіть стрімкі перемоги Гітлера не змогли побороти ізоляціоністських настроїв в США і будь-які зусилля президента Ф. Рузвельта на цьому напрямку були марними. Принципова зміна американської позиції відбулася лише після атаки японців на Перл-Гарбор, наслідком якої став вступ США до війни. Таким чином, зрозуміло, що слабка та короткозора політика колишніх союзників, які прагнули не помічати бурі, яка насувається, створила ідеальні умови для активного просування Гітлером і його союзниками агресивної та експансіоністської політики, яка досить швидко досягла точки неповернення, за якою конфлікт з країнами Осі ставав невідворотним й набував глобального характеру [3].

Для австралійської зовнішньої політики міжвоєнний період мав особливе значення, оскільки саме за підсумками Першої світової, зважаючи на вагомий внесок та значні втрати, Австралія разом з іншими домініонами отримала достатньо аргументів для боротьби за юридичну та фактичну незалежність у всіх соціально-політичних сферах. Насамперед, боротьба точилася саме за свободу зовнішньої політики домініонів, оскільки внутрішніми питаннями вже давно опікувалися локальні уряди. Результатом тривалих зусиль домініонів стало проголошення у 1926 р. декларації Бальфура, що згодом була підкріплена Вестмінстерським статутом (1931 р.), відповідно до яких домініони отримували право здійснювати самостійну зовнішньополітичну діяльність. До того, статус домініону в Британській Співдружності передбачав, що зовнішні відносини країни в основному визначалися Сполученим Королівством. Ще з 1901 р. в структурі федерального уряду Австралії існував Департамент Зовнішніх Справ. З 1916 р. по 1921 р. його функції виконував Департамент Прем'єр-міністра. 21 грудня 1921 р. робота Департаменту Зовнішніх Справ, як окремого підрозділу в уряді, поновлюється [4]. До початку Другої світової зарубіжна присутність Австралії обмежувалася головним чином торговим представництвом та комерційною рекламою, політичними питаннями традиційно опікувався Лондон. Протягом 1930-х рр., в умовах зростання міжнародної напруженості, Австралія усвідомила необхідність створення

Служби уповноваженого з питань торгівлі (у 1934 р.) і поклала початок дипломатичного представництва за кордоном [4]. 8 січня 1940 р. у Вашингтоні відкривається перша закордонна дипломатична місія Австралії, в тому ж році було відкрито місію в Японії [5].

В міжвоєнний період зовнішня політика Австралії залишалася у зародковому стані, формування позиції держави на міжнародній арені відбувалося в умовах цілковитої орієнтації на політику Великої Британії. Це стосувалося й відношення до агресивних шовіністичних режимів Німеччини та Італії. Наслідуючи Лондон, австралійський уряд проводив подібну британській політику умиротворення агресорів, марно розраховуючи на механізми колективної безпеки та Лігу Націй. Хоча окремі австралійські політики активно закликали до більш ретельної підготовки держави до війни, подібна позиція не знаходила підтримки австралійської правлячої еліти. Одним з тих, хто найбільш активно критикував політику Гітлера й Муссоліні в Європі був міністр закордонних справ Австралійського Союзу У. Хьюз [6]. Також, не дивлячись на зростаючу загрозу з боку агресивної японської імперії, протягом тривалого часу австралійський уряд утримувався від будь-яких активних дій спрямованих проти агресорів, зокрема під час нападу Японії на Китай у 1937 р. замість санкцій чи ембарго було прийнято рішення «не критикувати Японію більш ніж це буде необхідно» [7]. Австралійці були впевнені, що британські союзники зможуть забезпечити мирне небо над п'ятим континентом, тож фактично не готувалися до бойових дій на власній території. Однак, усвідомлення масштабів конфлікту та ступеня загроз призвели до того, що з початку 1940 р. вся країна активно розпочала перехід до військової економіки. Одночасно, традиційною була готовність приймати активну участь у підтримці європейської кампанії Лондона всіма наявними засобами та ресурсами.

Звичайно, історична інерція також суттєво впливала на зовнішню політику: напередодні Другої світової війни дипломатія Австралії великою мірою залишалася віддзеркаленням британської. Це стосувалося як політики умиротворення напередодні початку Другої світової, так і підтримки Лондона у боротьбі проти агресорів, коли зіткнення стало вже неминучим. Тож, коли 3 вересня 1939 р. Британія оголосила Німеччині війну після її нападу на Польщу, Австралія так само підтвердила, що знаходиться в стані війни з Німеччиною. Того ж дня Прем'єр-міністр Австралійського Союзу Роберт Гордон Мензіс сказав наступні відомі слова, які транслювались на кожній національній та комерційній радіостанції країни: «Друзі австралійці, мій сумний обов'язок офіційно повідомити вас, що внаслідок наполегливості Німеччини в її вторгненні в Польщу, Велика Британія оголосила їй війну, і, як результат, Австралія також перебуває у стані війни. На долю демократичного лідера не може впасти більш важке завдання, ніж зробити таке оголошення» [8]. Представники австралійського уряду чудово розуміли, що Британія потребуватиме допомоги домініонів і були готові підтримати Лондон усіма

наявними засобами. Тож Р. Мензіс у своєму зверненні наголосив, що «ця війна вбере в себе не лише солдатів та матросів, але й припаси, продовольство та гроші» [9, с. 145]. В австралійців не було жодних сумнівів у справедливості своєї та британської антинацистської позиції, про що Р. Мензіс повідомив телеграмою Лондон вже наступного дня після оголошення війни. За три місяці в Європу відбули понад 20 тис. австралійських солдат. Частина добровольців відбула до Великої Британії, щоб увійти в групу мобільного резерву для протистояння потенційному вторгненню німецьких військ, зокрема до Сполученого Королівства були спрямовані дві бригади зі складу 6-ї дивізії Других австралійських імперських сил. Також, для допомоги Лондону, було відправлено бойові кораблі та авіацію Австралійського Союзу, перші забезпечували панування британського флоту в Середземному морі та захищали Суецький канал, а другі брали активну участь в драматичній повітряній «битві за Британію». Австралійці воювали в кампаніях проти Німеччини та Італії в Європі, Середземномор'ї і Північній Африці, а також проти Японії у Південно-Східній Азії та інших частинах Тихого океану [10].

Для австралійської економіки міжвоєнний період став справжнім випробуванням на міцність: Перша світова війна боляче вдарила по економіці Австралійського Союзу, зумовивши високу інфляцію та великий зовнішній борг. Післявоєнні запозичення ще більше посилили вразливість економіки до зовнішніх потрясінь, тож скочування слідом за США та Великою Британією у депресію 1930-х рр. було неминучим. Основними чинниками, що призвели до економічної депресії в Австралії, стали, зокрема, обвал цін на сировинні товари, які становили основу австралійського експорту й фактичне припинення міжнародного кредитування. Як наслідок, у 1930 р. австралійський уряд зіштовхнувся з катастрофічними проблемами із платіжним балансом та тиском з боку кредиторів. Погіршення економічної ситуації у 30-х рр. негативно вплинуло на демографічну ситуацію: приріст населення зменшився, як внаслідок зниження народжуваності, так і через скорочення імміграції.

В якості інструменту подолання кризи лейбористи на чолі з прем'єр-міністром Дж. Скалліном запустили кампанію, спрямовану на збільшення обсягів вирощування пшениці та передбачили стимулюючі тарифи. Проте, зважаючи на загальне падіння ринку, обіцяні виробникам кошти не були виплачені. У 1931 р. прем'єр-міністром було прийнято новий антикризовий план, в рамках якого було знижено пенсії та заробітні плати, а також знижено відсоткові ставки для внутрішніх власників облігацій. Водночас по зарубіжним боргам дефолт оголошений не був. У 1932 р. Австралія та інші домініони уклали з Великою Британією Оттавські угоди, що передбачали значні преференції для доступу низки продуктів на британський ринок. В свою чергу, австралійці йшли на поступки британським виробникам, зменшуючи імпортні тарифи для промислових товарів. Вихід Великої Британії з депресії сприяв також відновленню австралійської економіки, оскільки уряд останньої активно

сприяв британським та іншим іноземним корпораціям у відкритті виробництв на своїй території. Розширення локального виробництва допомагало знизити залежність від імпорту, тим самим покращивши ситуацію з платіжним балансом, а також зарадити проблемі безробіття, яке в найгірший період депресії становило близько 25% усього працездатного населення Австралії [11].

Низькі темпи розвитку економіки Австралійського Союзу зберігалися до початку Другої світової, оскільки глобальні фінансова і торгівельна системи, що до 1914 р. забезпечували процвітання держави, були знищені Великою війною. Разом з тим, прискорення темпів індустріалізації, а також зменшення частки імпорту, дозволили Австралії уникнути нищівних наслідків нового глобального конфлікту. Потужне місцеве виробництво обумовило сильні позиції для забезпечення власних збройних сил, а пізніше й сил союзників, зокрема США. У міжвоєнний період Австралія активно розвивала оборонну промисловість. Крім того, почали зростати такі галузі як виробництво електроенергії, автомобіле- та літакобудування, став розвиватися автомобільний та авіаційний транспорт, найбільші світові автомобільні компанії («Форд», «Дженерал Моторс», «Крайслер») відкривали в країні свої філіали. Завдяки фінансуванню участі у Другій світовій війні за рахунок оподаткування та продажу облігацій на місцевому рівні, вдалося уникнути надмірного зовнішнього боргу [11]. У 1939 р. Австралія завершила індустріалізацію: створення необхідних ключових галузей промисловості відбувалось зокрема шляхом об'єднання з промисловими компаніями на кшталт ВНР або Collins House, а також завдяки використанню власних технічних організацій, таких як Рада з постачання боєприпасів (Munitions Supply Board) Міністерства оборони [12].

Хоча традиційним гарантом безпеки Австралії вважалася Велика Британія, керівництво держави розуміло, що можливості Лондона є обмеженими з огляду на віддаленість та виклики в Європі, тож вже з 30-х рр. починається активний розвиток збройних сил Австралійського Союзу. Станом на 1937 р. в розпорядженні австралійських ВМС було 12 бойових кораблів, які були укомплектовані 1050 військовослужбовцями. Бойову основу армії склали 7 дивізій зі складу сухопутних сил. Військово-повітряні сили склалися з 8 ескадрилій й 96 літаків, однак в планах було збільшити їх майже в двічі – до 17 ескадрилій із 194 літаками. Виділення значних коштів на потреби оборонної промисловості відбувалося в рамках виконання рішення Імперської конференції 1923 р., де було погоджено, що головним обов'язком кожної частини Британської імперії є забезпечення її місцевої системи оборони. Щоправда, зважаючи на розміри та географічні особливості Австралії, військовий потенціал, який вдалося накопичити, навряд чи можна вважати достатнім для ефективної оборони континенту [9, с. 126]. Відповідно з початком війни економіку країни швидкими темпами почали переводити на військові рейки. Як наслідок до весни 1942 р. було створено достатньо озброєнь, щоб цілком

укомплектувати шість піхотних дивізій. Оскільки головною загрозою австралійці цілком слушно вважали напад з боку Японії, перед військовою промисловістю стояло завдання перевершити якість озброєння агресивного сусіда, що й було досягнуто. Австралійська артилерія значно переважала можливості японської, протитанкові гармати могли пробивати броню будь-якого японського танка в регіоні, що значно підвищувало ціну потенційного вторгнення [12].

Важливим напрямом зовнішньої політики Австралії була її активна підтримка союзників по антигітлерівській коаліції, як військова, так і матеріально-технічна. Насамперед, це стосувалося допомоги Великій Британії, на яку ліг основний тягар протистояння країнам Осі в перші роки війни. Важливо зазначити, що тісна взаємодія з Лондоном під час Другої світової досить умовно може вважатися для Австралії суто зовнішньополітичним процесом, оскільки століття відносин в рамках колоніальної парадигми сформували особливе сприйняття австралійцями Британії, як своєї «віддаленої Батьківщини». Відповідно й необхідність її захисту не викликала жодних сумнівів, незалежно від фактичної відстані між країнами. Зважаючи, що основні події початку Другої світової розгорталися в Європі, після оголошення про вступ до війни Австралія почала нарощувати збройні сили та формувати відповідні підрозділи для підтримки союзників за кордоном. Так само, як за 25 років до того, австралійці прийшли на допомогу Великій Британії – австралійські кораблі перейшли під контроль британського королівського флоту. Для служби за кордоном було створено Другі австралійські імперські сили, які здебільшого склалися з добровольців. Всього було сформовано чотири дивізії: 6-ту, 7-му, 8-му та 9-ту, дві з яких – 6-ту й 7-му – було спрямовано на Близькосхідний театр бойових дій у січні та жовтні 1940 р. [13].

Одночасно з організацією підрозділів для підтримки європейських союзників, було створено підрозділи ополчення для відправки на північ країни, щоб посилити оборону Північної Території і її столиці – м. Дарвін. Мобільні сили Дарвіна було сформовано ще у 1938 р. і відбули до місця призначення в березні 1939 р. на випадок, якщо загроза з боку Японії стане реальністю. На цей момент, відповідно до поставлених роком раніше цілей уряду, кількість ополчення в Австралії досягла 70 тис. На околицях усіх великих міст та у багатьох обласних районах було створено військові тренувальні табори, де досвідчені ополченці мали навчати добровольців для подальшої служби за кордоном. На перших етапах війни підготовка новобранців була ускладнена відсутністю необхідної кількості інструкторів, а також військового спорядження та одягу. Подекуди доходило до насправді курйозних випадків: в армійському таборі Інглберн в Новому Південному Уельсі курсантам для тренувань видали мітли замість гвинтівок. Проте всі ці проблеми було успішно вирішено після того як більшість сфер соціально-економічного життя Австралії перейшли на військові рейки [13]. Ще одним напрямом австралійської

зовнішньої політики, що входив до умовного «імперського спадку», було співробітництво з іншими домініонами. Якщо до війни ці відносини стосувалися переважно торгівельно-економічної сфери, то наприкінці 30-х рр. до них додалася військова співпраця. Ще напередодні Другої світової Австралія активно укріплювала контакти з Новою Зеландією – найближчим сусідом й потенційним союзником по регіону. Тісні зв'язки та обмін інформацією були традиційними для обох держав, уряди тримали один одного в курсі відносно строків та кількості озброєнь, які відправлялися за океан [9, с. 148]. Багато австралійських добровольців, що доєдналися до Королівських військово-повітряних сил Австралії, проходили підготовку в Канаді. Австралійські пілоти з кінця 1939 р. проходили навчання в рамках єдиної Імперської Програми Підготовки Пілотів, що була започаткована з метою створення в домініонах мобілізаційного резерву бойових пілотів для посилення Королівських військово-повітряних сил Великої Британії. Початкові етапи навчання відбувалися на території Австралії, потім пілоти відбували до Канади для підвищення кваліфікації й подальшої інтеграції в британські ВПС. Близько 28 тис. австралійських екіпажів отримали освіту в рамках Програми, що становило 9% від загальної кількості екіпажів, які воювали у складі Королівських ВПС на Середземноморському та європейському театрах військових дій у повітряному протистоянні з Німеччиною та Італією. Група пілотів з Королівських військово-повітряних сил Австралії вже перебувала на території Великої Британії коли почалася Друга світова, вони мали прийняти поставку нових літаків-амфібій «Сандерленд». Згодом, ці пілоти залишилися на території Сполученого королівства, ставши першою австралійською ескадрильєю в складі Королівських ВПС. В свою чергу австралійські пілоти, які пройшли навчання за Імперською Програмою, почали прибувати до Британії наприкінці 1940 р. [13].

Дивізії Австралійських Імперських Сил, спрямовані на допомогу Великій Британії, билися у найскладніших точках Близького Сходу, Європи та Північної Африки, зокрема саме австралійці взяли міста Бардія, Тобрук та Бенгазі на узбережжі Лівії, захопивши при цьому в полон десятки тисяч італійців та велику кількість військової техніки. Зважаючи на те, що на деяких фронтах австралійці воювали в одних військових з'єднаннях з новозеландцями, назва спільного австралійсько-новозеландського армійського корпусу (АНЗАК) знову почала фігурувати в офіційних документах. Бійців корпусу називали анзаками, вони брали участь у найзапекліших боях на фронтах Другої світової, зокрема, під час оборони Тобруку анзакам довелося зійтися в бою з німецькими частинами Е. Роммеля, які тримали місто в облозі протягом 240 днів, доки відправлені на підтримку британські частини його не деблокували [14]. Навесні 1941 р. дивізії анзаків разом з британськими військами та солдатами Вільної Франції вступили у протистояння з силами французького режиму Віши за контроль над Сирією та Ліваном, кампанія завершилася влітку перемогою

союзників. Проте, під час грецької кампанії, зокрема в Афінах, Коринфі та на Криті, австралійців та інших союзників спіткала невдача – зіткнення з німецькими військами закінчилося розгромом військ коаліції, під час якого австралійці втратили тисячі бійців убитими та полоненими. Три британських крейсери та шість есмінців було втрачено під час битви за Крит, а жахливу евакуацію з острова – під шквальним вогнем противника та без прикриття з повітря – порівнюють з аналогічною трагедією в Дюнкерку [14]. Після виводу основної групи австралійських військ з Північної Африки, в регіоні залишилися кілька ескадрилій, які підтримували наступ британської армії в Лівії та Тунісі. Крім того, у висадці в регіоні військ союзників брали участь два австралійських військових судна.

Протягом всієї війни різні австралійські підрозділи та з'єднання брали участь в обороні Великої Британії. Під час драматичних подій «битви за Британію», коли німецька авіація прагнула здобути панування в британському повітряному просторі та забезпечити можливість повномасштабного вторгнення на територію держави, більш ніж 100 льотчиків з Австралії билися разом з британськими ВПС [15]. В період з червня 1940 р. по січень 1941 р. на території Об'єднаного королівства розташовувалися дві австралійські піхотні бригади, що перебували в складі британських мобільних сил на випадок можливої висадки німців. Кілька австралійських ескадрилій захищали повітряний простір Британії від німецьких бомбардувальників та ракет Фау-2 починаючи з 1941 р. і до кінця війни. Австралійські пілоти підтримували британців також під час протистояння з німцями в Атлантиці, на їхньому рахунку більше десятка потоплених підводних човнів. Також австралійські бойові кораблі допомагали в ескортуванні караванів в Атлантиці. Анзаки брали активну участь в стратегічному бомбардуванні Німеччини, а також здійснювали авіапідтримку під час висадки в Нормандії [16].

Початок Другої світової ознаменував кризу міжнародного співробітництва в рамках багатосторонніх міждержавних організацій. Причиною цьому стала об'єктивна ситуація фактичного розділення світу на різноманітні союзницькі альянси, і все це в рамках протистояння двох блоків – нацистського й антигітлерівського. Крім того, нейтральні держави прагнули максимально дистанціюватися від ворогуючих сторін і також зменшували кількість контактів з їхніми представниками. Співробітництво в рамках Ліги Націй, яка довела свою неспроможність у справі підтримання миру на глобальному рівні, також продовжувалась в обмеженому масштабі. По мірі зниження ефективності Ліги Націй Австралія втрачала інтерес до цієї організації, відповідно знижуючи обсяги її фінансування. За цих умов головними напрямками австралійської зовнішньої політики стало поглиблення та розбудова відносин з Великою Британією та її домініонами, а також зі Сполученими Штатами Америки.

В перші ж дні війни уряд Великої Британії звернувся з проханням про військову допомогу до урядів домініонів, в свою чергу Канада, Нова Зеландія та

Австралійський Союз продемонстрували готовність надати підтримку Лондону. Англіїці просили австралійський уряд відправити до Європи частину військово-морського флоту, а також низку спеціалістів різних військових спеціальностей. Окремо зазначалося, що все це буде актуальним за умови нейтралітету Японії. Те саме стосувалося й відправлення з Австралії експедиційного корпусу до Європи: не зважаючи, що головною задачею австралійської армії визначалася підтримка Великої Британії на європейському театрі військових дій, все це мало враховувати плани й дії Японії – головного союзника Німеччини в регіоні [9, с. 149].

Проте, на практиці вийшло по-іншому і Австралія опинилася в дуже непростому стратегічному становищі: з одного боку, зважаючи на союзницькі відносини та численні історико-культурні зв'язки, необхідно було допомогти Британії в її протистоянні агресорам в Європі, однак з іншого боку, головною загрозою для п'ятого континенту була агресивна та експансіоністська політика Японії в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. На допомогу Британії урядом Австралії було відправлено значну кількість бійців та техніки, але зовсім не було впевненості, що британські війська та флот зможуть ефективно допомогти австралійцям у випадку нападу Японії. Якщо до 1939 р. австралійці цілком обґрунтовано розраховували на захист з боку британський союзників, то після перших кількох місяців війни, коли Лондон в Європі фактично залишився наодинці з Німеччиною та країнами фашистського альянсу, які успішно використовували всі захоплені території в якості плацдармів та баз для атаки, стало зрозуміло, що британці скоріше самі потребують допомоги, аніж здатні когось захистити.

За цих умов основні зусилля творців австралійської зовнішньої політики були спрямовані на пошук додаткових союзників, здатних посприяти в тому, щоб дати відсіч можливій японській агресії. Після вступу Японії до Другої світової, її активної експансії в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та навіть нападу японців на територію Австралійського Союзу, Лондон не сприяв поверненню австралійського контингенту на батьківщину, очікуючи від урядів Австралії та Нової Зеландії врахування важливості, насамперед, європейських подій. Така ситуація поставила австралійського прем'єра Дж. Кертіна в безвихідне становище, змусивши його шукати альтернативу підтримці традиційного союзника. Лейбористський уряд зробив ставку на своїх сусідів по регіону – Нову Зеландію і США [9, с. 163]. Більш тісний союз з американцями видавався найбільш логічним та природним рішенням, тож вже на початку 1940 р. австралійці інтенсифікували відносини та перемовини зі США. Ініціатором активного зближення з Америкою був особисто голова австралійського уряду Р. Мензіс, який навіть був готовий скласти повноваження прем'єр-міністра, щоб очолити дипломатичну місію в США. З рештою, в березні 1940 р. у Вашингтоні було відкрито посольство Австралійського Союзу, що підняло відносини держав на принципово новий

якісний рівень. Головою дипломатичного представництва став досвідчений дипломат Р. Кейнсі [9, с. 147]. Згодом, курс на зближення зі США продовжив також інший голова австралійського уряду Джон Кертін.

Не дивлячись на занепокоєння австралійців, уряд США – власне так само як і британський – не розглядав війну з Японією в якості високо вірогідної перспективи. Принципова зміна американської позиції відбулася лише після атаки японців на військово-морську базу США в Перл-Гарбор, яка стала для союзників «громом серед ясного неба» та змусила Вашингтон зрозуміти, що уникнути активної участі в глобальному конфлікті не вдасться. Вранці 7 грудня 1941 р. в 7:55 за місцевим часом 183 літаки Імператорського Флоту Японії атакували військово-морську базу США в Перл-Гарборі на острові Оаху (Гавайї). Метою атаки було знищення та пошкодження якомога більшої частини Тихоокеанського флоту США раніше, ніж він зможе відреагувати на японські операції проти британських, голландських та американських територій в Південно-Східній Азії, що тривали на той момент [17]. Перша хвиля атак почалася з бомбардування ангарів й літаків, що знаходилися на летовищах острова, одночасно під торпедним обстрілом опинилися військові кораблі США, пришвартовані в гавані. В перші п'ять хвилин атаки було уражено чотири лінкори, зокрема, американські бойові кораблі «Оклагома» та «Аризона». За кілька хвилин одна з бомб потрапила в порохові сховища «Аризони» і вибух потопив корабель та вбив 1177 чоловік екіпажу [18].

Після першої руйнівної атаки за півгодини пішла друга хвиля зі 170 японських літаків. Протягом двох годин було потоплено чи пошкоджено 18 американських військових кораблів, знищено 188 літаків та вбито 2403 американських військових. Пізніше чимало з пошкоджених кораблів було відновлено і вони брали участь в майбутніх боях. Головною ціллю японців були американські авіаносці Тихоокеанського флоту, але за збігом обставин всі три кораблі цього класу були відсутні в той день в Перл-Гарборі, тож уникнули будь-який пошкоджень і пізніше стали головною потугою тихоокеанської кампанії США. До нападу на гавайську базу американських ВМС участь США обмежувалася підтримкою союзних військ зброєю та припасами відповідно до угоди по ленд-лізу, оскільки більшість американців не бажали вступати у війну. Проте, вже на наступний день після атаки на Перл-Гарбор, президент США Ф. Рузвельт виступив в Конгресі з закликом офіційно оголосити війну Японії, що й було зроблено годиною пізніше. Вступ американців у Другу світову змінив стратегічну ситуацію в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, на що негайно відреагувала Австралія – прем'єр-міністр країни Дж. Кертін виказав підтримку США та оголосив про свою готовність найрадикальнішим чином переглянути військові й політичні доктрини Австралійського Союзу з метою напрацювання спільних оборонних планів з провідною роллю США, які дозволять змінити ситуацію та розбити ворога [9, с. 158].

Одразу після успішної атаки на Перл-Гарбор японці розпочали масштабну наступальну операцію в регіоні: 8 грудня імперські війська вторглися на територію Таїланду, що лежав на шляху до британських баз та територій, зокрема, у Бірмі, Малайї та Сінгапурі, захоплення яких, своєю чергою, відкривало шлях до Австралії. Того ж дня, японський десант висадився в гавані Кота-Бару на півночі Малайї, де окрім британського та індійського контингенту знаходились також австралійські сили в складі 8-ї піхотної дивізії та 4-ї авіаескадрильї. Для боротьби проти цього десанту з Сінгапуру вийшли лінкор «Принс оф Уельс» та лінійний крейсер «Ріпалс», але оскільки вони слідували без прикриття з повітря, то вже 10 грудня були потоплені японською авіацією, наслідком чого стало встановлення японського контролю над всією східною частиною Малайї та втрата британських сил в цьому районі [18]. 14 грудня імперськими військами було захоплено Вікторія-Пойнт в Бірмі, що поставило британців у дуже скрутне становище, оскільки там був розташований єдиний проміжний аеропорт між Індією та Сінгапуром. Тож логістичні ланцюги союзників для захисту цього надважливого стратегічного порту було зруйновано [18]. 14 січня 1942 р. австралійські війська, розташовані в Малайї, вступили в бойовий контакт з японською армією, але під натиском переважаючих сил 31 січня відійшли з боями в Сінгапур.

Сінгапур займав особливе місце у регіональній стратегії Великої Британії, яка ґрунтувалася на тому, що цей острів мав слугувати форпостом, який би захищав багаті на ресурси колонії Малайї та інші території Південно-Східної Азії від зовнішньої агресії, насамперед, з боку Японії. Необхідність подібних заходів була обумовлена змінами глобальної геостратегічної ситуації після Першої світової війни – військова могутність Великої Британії вже не була беззаперечною, а наявних у Лондона сил і засобів не вистачало для забезпечення безпеки всієї величезної імперії. Крім того, у 1922 р. між Великою Британією, Італією, США, Францією та Японією було укладено Вашингтонську морську угоду, згідно якої вводилися обмеження щодо морських озброєнь, що також зменшило військові можливості Лондона. Зокрема, Британія мала відмовитись від принципу «двох флотів», згідно якого британський флот мав бути більшим за сумарний флот двох наступних морських держав. Також, Угода обмежувала для США й Великої Британії можливості будівництва й укріплення своїх військових баз на Тихому океані, забезпечуючи збереження стратегічної переваги Японії в регіоні [19]. Таким чином стратегія Британії полягала в тому, щоб прибережні укріплення Сінгапуру надійно прикрили збудовані на півночі Малайї авіабази. Неприступна фортеця в Сінгапурі в разі нападу давала б можливість виграти час, необхідний для перекидання флоту з іншого театру військових дій. Одночасно, сухопутні сили та авіація мали запобігти будь-якому ворожому вторгненню на Малайський півострів. Сінгапурська стратегія демонструвала стратегічний розрахунок і розуміння недоліків з точки зору оборони британських володінь в регіоні. Лондон прагнув

максимізувати тактичні переваги, щоб компенсувати переваги потенційного агресора – Японії [20].

Японська атака на Сінгапур розпочалася з бомбардувань 8 грудня 1941 р. Втрати були вражаючими – до половини особового складу підрозділів дивізії. Залишки 8-ї австралійської дивізії за наказом командувача британськими військами в Сінгапурі А. Персиваля, були розміщені на північно-західній ділянці острова. Так сталося, що японці висадились саме на австралійській ділянці оборони після багатогодинної артилерійської підготовки та бомбардувань. Протягом двох днів точилися запеклі бої, але стримати переважаючи імперські сили не було жодного шансу.

Не дивлячись на активні бойові дії в Європі та Китаї, мало хто очікував вторгнення чи захоплення Сінгапуру, оскільки ця британська колонія позиціонувалася як неприступна фортеця. Водночас, японці планували напад на Сінгапур з боку Джохорської протоки, розраховуючи на слабкість оборони північного кордону острова. Вторгнення почалося 8 лютого 1942 р., японці вночі форсували протоку на штурмових катерах і баржах, за лічені години розбивши 22-у австралійську бригаду, що охороняла північне узбережжя [21]. 11 лютого японські війська захопили бензозаправні й нафтові склади в районі Букіт Тімах, вибивши з'єднання союзників. На території завод «Ford» облаштували штаб командувача 25-ю японською армією в Південно-Східній Азії генерала Томоюкі Ямасіта. Після втрати Букіт Тімаху, союзні війська отримали наказ відійти до периметру оборони вздовж території міста від хребта от Пасір-Панджанг до річки Калланг. Проте японські війська швидко здолали цей рубіж оборони і 15 лютого 1942 р. командувач силами Британської Співдружності в Малайї, генерал-лейтенант А. Персиваль офіційно здав Сінгапур японцям. Острів було перейменовано в Сьонан-То, або Світло Півдня, його окупація продовжувалася три роки й сім місяців [21]. Взяття Сінгапуру призвело до найбільшої в історії капітуляції військ під командуванням Британії – десятки тисяч індійських, австралійських та британських солдат потрапили в полон [18].

Звільнення Сінгапуру відбулося лише після капітуляції Японії, яке сталося 2 вересня 1945 р. і поклало край Другій світовій війні. Підписання акту капітуляції Японії відбулося в Токійській затоці на американському лінкорі «USS Missouri», а вже за два дні в Сінгапурі, генерал Сейширо Ітагакі підписав акт про капітуляцію на борту британського крейсера «HMS Sussex» в затоці Кеппель. 12 вересня 1945 р. генерал Ітагакі підписав 11 копій документів про капітуляцію в муніципальній будівлі, щоб офіційно повернути Сінгапур адміралу лорду Луї Маунтбеттену – британському верховному головнокомандувачу союзниками в Південно-Східній Азії [21].

Падіння Сінгапуру, який австралійці й британці вважали головним «щитом» проти Японії, відкрило нову драматичну сторінку в історії участі Австралійського Союзу у Другій світовій війні, коли під безпосередньою

агресією опинилася територія самого материка. У лютому 1942 р. одразу після взяття Сінгапуру, Японія починає повітряні атаки на Північну Територію Австралії, зокрема на її столицю – місто Дарвін. 19 лютого 1942 р. відбулася перша й найбільша атака на материкову частину Австралії: 188 літаків були запущені з чотирьох японських авіаносців. Варварські килимові бомбардування знайшли своє відображення в багатьох кінематографічних працях, присвячених історії Австралії [22, с. 16]. Оскільки австралійській армії фактично нічого було протиставити агресорові, шкода від цього нападу була величезною: сотні людей було вбито та поранено, знищено 8 кораблів та десятки військових літаків. Атаку на Дарвін називають також «австралійським Перл-Гарбором» [23, с. 16]. Протягом наступних 20 місяців японці здійснили 64 рейди на Північну Територію, з яких 46 припало на Дарвін – головну базу австралійських ВВС в цьому районі [9, с. 162].

Японська експансія в регіоні, падіння Сінгапуру та фактична відмова Лондона відправити війська на захист Австралії стали тими подіями, що зумовили докорінні зміни австралійської зовнішньополітичної стратегії. В умовах очевидної загрози вторгнення японців на територію Австралійського Союзу, а також відсутності перспектив отримання підтримки з боку головного військового союзника й гаранта безпеки – Великої Британії, австралійський уряд звернувся по військову допомогу до Сполучених Штатів. Наприкінці грудня 1941 р. в своєму зверненні до народу, прем'єр-міністр Австралійського Союзу Дж. Кертін наголосив, що «Австралія дивиться на Америку без будь-яких докорів сумління щодо традиційних зв'язків зі Сполученим Королівством». Ці події ознаменували зміну стратегічного вектору Австралійського Союзу, в рамках якого замість традиційної орієнтації на Лондон як основного союзника головним пріоритетом стала розбудова союзницьких відносин з Вашингтоном. Америка швидко відгукнулася на звернення Кертіна і невдовзі на території Австралії було розміщено штаб головнокомандувача американськими силами в південно-східній частині Тихого океану генерала Д. Макартура. Американський флот увійшов в австралійські води, крім того до Австралії було перекинуто близько 180 тис. американських військовослужбовців [7].

Організація спільних дій нових союзників не була безхмарним процесом, жорсткий стиль керівництва Д. Макартура не завжди знаходив розуміння серед його австралійських підлеглих. Також, зважаючи на кількість запрошеного американського контингенту, неминучими були провокації та зіткнення між представниками союзників. Проте співробітництво зі США було найкращим виходом для Австралійського Союзу, зважаючи на важку ситуацію на фронтах. В свою чергу американці вважали, що протистояти ворогові краще на чужій території, тож захищаючи Австралію вони прагнули не допустити просування сил Осі в напрямку своєї держави.

Військовий союз із США був більш ніж результативним: завдяки досвіду головнокомандувача, чіткій координації дії союзників, а також достатній кількості живої сили й матеріально-технічних засобів вдалося повністю відвернути безпосередню загрозу вторгнення в Австралію, а в травні 1942 р. в цілому переломити перебіг війни в регіоні, розбивши японські сили в Кораловому морі. Протягом всього періоду війни, союзницькі відносини між Австралійським Союзом і США продовжували поглиблюватись, зокрема, в рамках ленд-лізу 60% австралійського імпорту надходили з Америки [9, с. 164].

Практично паралельно з атаками на північ австралійського материка, в березні 1942 р. японці почали наземну операцію на території Нової Гвінеї, метою якої було захоплення головного австралійського адміністративного центру на острові – міста Порт-Морсбі. Взяття під контроль Папуа–Нової Гвінеї відкривало Японії прямий шлях для вторгнення на територію Австралії. Натомість, австралійське військове керівництво вважало одним з принципових пріоритетів зупинити наступ японців за межами території Австралійського Союзу, тож в Новій-Гвінеї агресор зустрів відчайдушний опір з боку австралійців та їхніх союзників. Хоча загальне керівництво військами здійснювали США, битви за Нову Гвінею вели здебільшого австралійські сили, причому були задіяні і сухопутні підрозділи, і авіація, і військовий флот. Спроби японців захопити Порт-Морсбі не обмежувались сухопутною операцією і на початку травня 1942 р. японське командування відправило велику ескадру, що включала авіаносці, для взяття під контроль адміністративного центру Нової Гвінеї. Японські сили зустрілися з флотом союзників в Кораловому морі, де й відбулася вирішальна битва. Втрати обох сторін були значними, але союзники здобули стратегічну перевагу, захистивши Порт-Морсбі та вивівши з ладу два ворожих авіаносця, які мали грати суттєву роль у подальшому просуванні японських військ в регіоні. Фактично, ця битва стала поворотним моментом протистояння в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, зупинивши просування Японії на південь [24].

Боротьба за Нову Гвінею тривала до 1945 р., але вже в 1943 р. союзникам вдалося вибити японців з декількох ключових позицій, що визначило результат кампанії. Втрати японської армії на новогвінейському театрі бойових дій сягнули 200 тисяч вбитих та поранених, водночас як союзники втратили близько 15 тисяч бійців. Починаючи з 1943 р. стратегічна ситуація в районі Тихого океану змінюється на користь союзників, Японія втрачає Нову Гвінею, Філіппіни та низку інших островів, рівень загрози для Австралії суттєво знижується і відповідно її участь в бойових діях також скорочується [9, с. 170].

Участь у Другій світовій війні дорого обійшлася Австралійському Союзу, хоча ці втрати були набагато меншими порівняно з Першою світовою. Загальна кількість австралійських військових, що брали участь у конфлікті на різних театрах військових дій сягає майже 1 млн., з яких 558 тисяч воювали за межами батьківщини. І хоча кількість загиблих була меншою, аніж у Першій світовій,

все одно цифри були вражаючими: так загальна кількість загиблих, зокрема внаслідок хвороб та поранень сягнула майже 40 тисяч чоловік (проти 60 тисяч у 1914-1918 рр.). Кількість поранених становила, відповідно, приблизно 30 тис. проти 155 тис. (включно з 16,5 тисячами отруєних газами). Водночас, кількість полонених за період 1939-1945 рр. майже в шість разів перевищила цей показник у 1914-1918 рр. і становила не менше 30 тис., з яких більше 30% так і не повернулися [25, с. 229].

Незважаючи на всі складності та небезпеку, пов'язані з війною, уряд навіть в процесі конфлікту активно займався стратегічним плануванням та впровадженням необхідних реформ. Так в грудні 1942 р. було створено Департамент післявоєнної реконструкції, який мав займатися плануванням нового порядку. Розширені у військовий час повноваження уряд планував зберегти протягом певного періоду після війни з метою налаштування економіки: на розширення промислового виробництва, імміграцію, забезпечення повної зайнятості, будівництва житла, охорону здоров'я, освіту й соціальне забезпечення тощо. Фактично, післявоєнне відновлення почалося ще під час війни, продовживши відновлення після Великої депресії, яке полягало в низці кроків щодо мобілізації ресурсів країни, які раніше не були затребувані [25, с. 232].

Економіка після війни стрімко розвивалася й потребувала більше робочої сили: до 1943 р. виробництво зросло на 40% порівняно з попереднім мирним роком. Одночасно, зважаючи на хаос, який панував в Європі після завершення Другої світової, з'явилася величезна кількість людей, які прагнули змінити країну проживання на більш стабільну та заможну. Обриси післявоєнної Європи формувалися Сполученими Штатами та Радянським Союзом: Німеччину було розділено та окуповано, низку країн центральної та східної Європи окупував СРСР, початок Холодної війни зробив реальністю загрозу ядерної війни. На цьому тлі чимало людей вважали Австралію більш безпечним місцем для проживання, аніж країни Старого світу чи Америки. Уряд Австралійського Союзу сприяв прискоренню імміграційних процесів. У 1945 р. міністр імміграції Австралії наголосив: «Австралія хоче й буде вітати нових здорових громадян, які сповнені рішучості стати хорошими австралійцями» [26]. В період між 1945 р. та 1965 р. до Австралії прибули більше двох мільйонів мігрантів, більшості з яких уряд Співдружності в якості допомоги оплатив більшу частину вартості проїзду до віддаленого континенту. У свою чергу новоприбулі мали щонайменше протягом двох років залишатися в Австралії та працювати на посадах, визначених урядом.

Перша хвиля післявоєнної міграції здебільшого включала переміщених осіб, що тікали зі своїх країн, які були зруйновані війною або захоплені Радянським Союзом. Між 1947 р. та 1953 р. австралійський уряд допоміг більш ніж 170 тисячам переміщених осіб мігрувати до Австралії. Друга хвиля післявоєнної міграції припала на період 1950-1960 рр. й складалася вже з тих,

хто прагнув кращих умов життя. Урядові програми сприяння імміграції мали великий успіх: чимало мігрантів користувалися можливістю проживання в спеціальних гуртожитках. Здебільшого мігранти знаходили собі роботу в промисловості, на заводах, ГЕС та ін. Кваліфікованим мігрантам знайти відповідну посаду було набагато важче, тож приходилося погоджуватися на ті посади, які були доступні [26]. Третя чверть XX ст. стала для Австралійського Союзу епохою розквіту – «золотим віком», небаченого з другої половини XIX ст. росту. Населення майже подвоїлось, економічна активність зросла більш ніж втричі, Всі хто потребував роботи, були нею забезпечені. Середня тривалість життя громадян збільшилась, так само як і його якість – люди стали жити з більшим комфортом, а заробляти на життя стало набагато легше. На тлі сталого зростання економіки, що подарувало австралійцям добробут, громадяни країни звикли не зупинятися на досягнутому і постійно прагнути до кращого. Більшості населення Австралії тепер вистачало грошей не лише на придбання найнеобхіднішого, але й на незаплановані покупки, більш різноманітним та цікавим ставало їхнє дозвілля [25, с. 234].

Австралійці усвідомили, що завдяки науці й прогресу можна досягти процвітання, а ефективність державних інститутів сприяли стабільності соціально-економічної системи держави. Саме в цей період з'явилися нові можливості для інтелектуального розвитку, набирала обертів креативна індустрія. Також, Австралія стала більш відкритою для оточуючого світу, зменшилася її замкненість на собі [25, с. 234]. Зокрема, Австралія стала одним з активних учасників Плану Коломбо (повна назва: План Коломбо для спільного економічного розвитку в Південній та Південно-Східній Азії) – багатосторонньої міжнародної угоди в рамках Співдружності Націй, яка була покликана сприяти економічному і соціальному розвитку країн регіону Південної та Південно-Східної Азії. Також, в рамках Плану узгоджувалася технічна й фінансова допомога більш економічно потужних країн Співдружності для проектів розвитку слабкіших країн. План Коломбо був ініційований та започаткований Великою Британією в Коломбо (Цейлон, пізніше Шрі-Ланка) в 1950 р. Основна увага в рамках Плану приділялася розвитку людських ресурсів, він став основою для двосторонніх домовленостей щодо іноземної допомоги в рамках регіону. План, що вступив в повну силу в 1951 р., не передбачав створення єдиного центрального фонду, з якого б виділялися кредити та гранти. Натомість фінансування проектів здійснювалося на двосторонній основі між окремими урядами або через Міжнародний банк реконструкції та розвитку [27]. Уряд Австралії просував План зокрема з метою покращення свого міжнародного іміджу, зокрема, щоб покращити відносини з країнами Азії. Згодом до Плану долучилися країни, що не входили до Співдружності. Серед держав, що надавали допомогу, були Австралія, Нова Зеландія, Канада, Велика Британія, Японія та США. Серед країн, що отримували допомогу, можна згадати Бангладеш, Індію, Індонезію, Лаос,

Малайзію, Пакистан та інші. Заможніші країни надавали гранти і кредити для допомоги іншим державам у розвитку їхньої промисловості й сільського господарства. Так, у 1983 р. Австралія надала 59 млн. доларів допомоги в рамках Плану Коломбо. Студентів з країн, що розвиваються, запрошували на навчання до Австралії. Здобувши освіту, вони поверталися на батьківщину, використовуючи набуті знання для допомоги своєму народу. Зокрема, у 1986 р. більше 3500 іноземних студентів та стажерів проходили навчання в Австралії коштом австралійського уряду [26].

Події Другої світової війни суттєво вплинули на зовнішньополітичну та безпекову стратегію Австралії, змінивши геополітичний розклад в регіоні на багато десятиліть вперед. Зокрема, роль ключового військового союзника Австралійського Союзу перейшла від Великої Британії до США, що стало наслідком вкрай обмежених можливостей Лондона ефективно виконувати союзницькі зобов'язання щодо підтримки її безпеки п'ятого континенту й захисту його від зовнішньої агресії.

Так само, після захоплення у лютому 1942 р. Сінгапуру було серйозно підірвано впевненість Нової Зеландії щодо можливостей Британії захистити свої віддалені частини імперії, тож держава також почала шукати засоби забезпечення власної безпеки [28]. Враховуючи непросту безпекову ситуацію в світі, зокрема, початок Холодної війни, а також домінуючу роль США в регіоні, 1 вересня 1951 р. в Сан-Франциско між Австралією, Новою Зеландією та США було укладено Тихоокеанський договір про безпеку, відомий також як пакт АНЗЮС (ANZUS). Метою договору було надання взаємної допомоги у випадку агресії, а також вирішення суперечностей мирним шляхом. Договір набув чинності у 1952 р. та став своєрідною компенсацією та безпековою гарантією, яку США запропонували Австралії в контексті перспективи переозброєння Японії. Після війни американці прагнули, щоб Японія грала роль сильного бар'єру на шляху розповсюдження комунізму у Східній Азії, проте Австралія та Нова Зеландія побоювалися, що відродження Японії може загрозувати їхній безпеці. Згідно з умовами Тихоокеанського договору три держави підтримували одне з одним консультативні відносини й прагнули забезпечити свою колективну безпеку в Азійсько-Тихоокеанському регіоні [29]. Зазначалося, що збройний напад в районі Тихого океану на одного з членів договору поставить під загрозу мир та безпеку інших, тож підписанти зобов'язалися «діяти, щоб протистояти спільній небезпеці».

В середині 1984 р. Нова Зеландія оголосила свою країну без'ядерною зоною та заборонила відвідувати свої порти суднам з ядерними двигунами чи озброєнням. Це стосувалося й американських підводних човнів. У відповідь Сполучені Штати офіційно призупинили свої договірні зобов'язання перед Новою Зеландією, скоротивши військові зв'язки між державами. Два роки потому, у 1986 р. після низки перемовин, представники США та Австралії

підтвердили, що їхні країни продовжать виконувати свої обов'язки на двосторонній основі згідно Договору [30].

Друга світова війна в цілому та, зокрема, японська експансія в регіоні стали викликом для молодшої дипломатії Австралії. Керівництву держави довелося в критичних умовах формувати власну зовнішньополітичну стратегію, яка б сприяла вирішенню кількох ключових проблем, зокрема таких, як підтримка свого найближчого союзника – Великої Британії під час її боротьби за існування; забезпечення національної безпеки та організація оборони країни в умовах обмежених ресурсів; побудова нової архітектури безпеки в регіоні та забезпечення своїх національних інтересів в умовах глобальних геополітичних трансформацій. Можна з упевненістю констатувати, що цей іспит творці австралійської зовнішньої політики склали на «відмінно». Австралія зберегла тісні відносини з Британією, спрямувавши більшу частину своїх військ в розпорядження Лондона та зробивши значний внесок в перемогу над країнами Осі, зокрема, у повітряній «битві за Англію». Побудова союзницьких відносин зі США стала ефективним інструментом захисту Австралії в умовах японської агресії: враховуючи небажання американців підпускати Японію ближче до своїх берегів, австралійське керівництво добилося відправки великого воєнного контингенту та відповідного озброєння для захисту п'ятого континенту. Посівши місце серед країн-переможниць, Австралія продовжила активну зовнішньополітичну діяльність, уклавши союзницький договір зі США та Новою Зеландією, чим забезпечила власну безпеку в умовах Холодної війни. Австралія стала одним з активних учасників процесу створення Організації Об'єднаних Націй. Маючи напрацьовану протягом війни спільну позицію з Новою Зеландією, австралійський уряд насамперед захищав інтереси «менших держав», виступаючи проти примату ролі «великих держав» в рамках нової глобальної організації. Під час Другої світової війни австралійська дипломатія вийшла на новий рівень: протягом 1939-1940 рр. було відкрито дипломатичні представництва Австралійського Союзу в США, Японії, Канаді та Новій Каледонії, а до кінця війни додалися місії в Китаї, Нідерландах, Малайї, СРСР, Індії, Новій Зеландії та на Тиморі. До середини ХХ ст. австралійські дипломатичні установи з'явилися в 24 країнах.

Ефективна зовнішня політика Австралії забезпечила державі безпеку та поважне місце на міжнародній арені. Також було створено всі умови для сталого розвитку австралійської соціально-економічної системи. Як наслідок наступні кілька десятиліть стали періодом бурхливого росту економіки, що забезпечило добробут громадян та створило міцний фундамент для майбутнього процвітання.

Список використаних джерел та літератури

1. The origins of World War II, 1929–39. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/20th-century-international-relations-2085155/Failures-of-the-League>
2. How Europe Went To War In 1939. Imperial War Museum. URL: <https://www.iwm.org.uk/history/how-europe-went-to-war-in-1939>
3. From War to War in Europe: 1919-1939. The National WWII Museum. URL: <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/war-war-europe-1919-1939>
4. Department of Foreign Affairs and Trade. URL: <https://www.dfat.gov.au/about-us/department/Pages/our-history>
5. U.S. Embassy & Consulates in Australia. URL: <https://au.usembassy.gov/our-relationship/policy-history/history-of-u-s-and-australia/>
6. Fitzhardinge L. F. Hughes, William Morris (Billy) (1862–1952). Australian Dictionary of Biography. URL: <https://adb.anu.edu.au/biography/hughes-william-morris-billy-6761/>
7. Малаховский К. История Австралии. URL: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000185/st011.shtml>
8. Australians in WWII. The Australian War Memorial, London. URL: <https://www.awmlondon.gov.au/australians-in-wwii>
9. Скоробогатых Н.С. *История Австралии. XX век*. М.: ИВ РАН, 2015. 452 с.
10. Second World War, 1939–45. Australian War Memorial. URL: <https://www.awm.gov.au/articles/second-world-war/>
11. Post-war Economies (Australia). 1914-1918 online. URL: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/post-war_economies_australia
12. Ross A. The role of Australian industrial power in the defeat of Japan in World War II. URL: <https://www.aspistrategist.org.au/the-role-of-australian-industrial-power-in-the-defeat-of-japan-in-world-war-ii/>
13. World War II 1939 to 1945. Anzac Portal. URL: <https://anzacportal.dva.gov.au/stories-service/commemorative-stories/victory-in-the-pacific/1940-paths-victory-second-world-war>
14. The Rats of Tobruk, 1941. The Australian War Memorial, London. URL: <https://www.awmlondon.gov.au/battles/tobruk>
15. Battle of Britain. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/event/Battle-of-Britain-European-history-1940>
16. Battle of Britain. Australian War Memorial. URL: https://www.awm.gov.au/articles/encyclopedia/battle_of_britain
17. Hoyt E. Pearl Harbor Attack. New York/London: Sterling, 2001. 156 p.
18. What happened at Pearl Harbor? Imperial War Museum. URL: <https://www.iwm.org.uk/history/what-happened-at-pearl-harbor>
19. Pearl Harbor and the Japanese expansion, to July 1942. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/event/World-War-II/Pearl-Harbor-and-the-Japanese-expansion-to-July-1942>
20. The Washington Naval Conference, 1921–1922. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/naval-conference>
21. Dee T. The Sullied Strategy: The Singapore Strategy's Unfair Reputation. Strife Journal. URL: https://www.strifejournal.org/wp-content/uploads/2020/12/STRIFE_14_5_DEE_55_67.pdf
22. From British Singapore to Japanese Syonan-To. URL: <https://www.roots.gov.sg/stories-landing/stories/world-war-ii/story>
23. Зернецька О. Роль культурної політики Австралії у створенні позитивного іміджу країни у світі. *Зовнішні справи*. 2020. №5-6. С. 48-57
24. Lewis T. A War at Home. Comprehensive guide to the first Japanese attacks on Darwin. Darwin: Tall Stories, 2003. 76 p.

25. Battle of the Coral Sea. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/event/Battle-of-the-Coral-Sea>
26. Макинтайр С. Краткая история Австралии. М.: Весь мир, 2011. 360 с.
27. 1945 – 1965 New Australia. Migration Heritage Centre. URL: <https://www.migrationheritage.nsw.gov.au/exhibition/objectsthroughtime-history/1945-1965/index.html>
28. Colombo Plan. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/Colombo-Plan>
29. ANZUS treaty comes into force. New Zealand History. URL: <https://nzhistory.govt.nz/anzus-comes-into-force>
30. ANZUS Pact. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/event/ANZUS-Pact>
31. The Australia, New Zealand and United States Security Treaty (ANZUS Treaty), 1951. Office of the Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/anzus>

References

1. The origins of World War II, 1929–39. Britannica. [Online]. Available from: <https://www.britannica.com/topic/20th-century-international-relations-2085155/Failures-of-the-League> [In English].
2. How Europe Went To War In 1939. Imperial War Museum. [Online]. Available from: <https://www.iwm.org.uk/history/how-europe-went-to-war-in-1939> [In English].
3. From War to War in Europe: 1919-1939. The National WWII Museum. [Online]. Available from: <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/war-war-europe-1919-1939> [In English].
4. Department of Foreign Affairs and Trade. [Online]. Available from: <https://www.dfat.gov.au/about-us/department/Pages/our-history> [In English].
5. U.S. Embassy & Consulates in Australia. [Online]. Available from: <https://au.usembassy.gov/our-relationship/policy-history/history-of-u-s-and-australia/> [In English].
6. Fitzhardinge L. F. Hughes, William Morris (Billy) (1862–1952). Australian Dictionary of Biography. [Online]. Available from: <https://adb.anu.edu.au/biography/hughes-william-morris-billy-6761/> [In English].
7. Malakhovsky, K. *Istoria Avstralii* [History of Australia]. [Online]. Available from: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000185/st011.shtml> [In Russian].
8. Australians in WWII. The Australian War Memorial, London. [Online]. Available from: <https://www.awmlondon.gov.au/australians-in-wwii> [In English].
9. Skorobogatykh, N. (2015). *Istoria Avstralii. XX vek*. [History of Australia. XX century]. Moskva: IV RAN. [In Russian].
10. Second World War, 1939–45. Australian War Memorial. [Online]. Available from: <https://www.awm.gov.au/articles/second-world-war/> [In English].
11. Post-war Economies (Australia). 1914-1918. [Online]. Available from: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/post-war_economies_australia [In English].
12. Ross, A. *The role of Australian industrial power in the defeat of Japan in World War II*. [Online]. Available from: <https://www.aspistrategist.org.au/the-role-of-australian-industrial-power-in-the-defeat-of-japan-in-world-war-ii/> [In English].
13. World War II 1939 to 1945. Anzac Portal. [Online]. Available from: <https://anzacportal.dva.gov.au/stories-service/commemorative-stories/victory-in-the-pacific/1940-paths-victory-second-world-war> [In English].
14. The Rats of Tobruk, 1941. The Australian War Memorial, London. [Online]. Available from: <https://www.awmlondon.gov.au/battles/tobruk> [In English].
15. Battle of Britain. Britannica. [Online]. Available from: <https://www.britannica.com/event/Battle-of-Britain-European-history-1940> [In English].
16. Battle of Britain. Australian War Memorial. [Online]. Available from: https://www.awm.gov.au/articles/encyclopedia/battle_of_britain [In English].

17. Hoyt, E. (2001). *Pearl Harbor Attack*. New York/London: Sterling. [In English].
18. What happened at Pearl Harbor? Imperial War Museum. [Online]. Available from: <https://www.iwm.org.uk/history/what-happened-at-pearl-harbor> [In English].
19. Pearl Harbor and the Japanese expansion, to July 1942. Britannica. [Online]. Available from: <https://www.britannica.com/event/World-War-II/Pearl-Harbor-and-the-Japanese-expansion-to-July-1942> [In English].
20. The Washington Naval Conference, 1921–1922. Office of the Historian. [Online]. Available from: <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/naval-conference> [In English].
21. Dee, T. The Sullied Strategy: The Singapore Strategy's Unfair Reputation. *Strife Journal*. [Online]. Available from: https://www.strifejournal.org/wp-content/uploads/2020/12/STRIFE_14_5_DEE_55_67.pdf [In English].
22. From British Singapore to Japanese Syonan-To. [Online]. Available from: <https://www.roots.gov.sg/stories-landing/stories/world-war-ii/story> [In English].
23. Zernecka, O. (2020). Rol kulturnoi politiki Avstralii u stvorenni pozitivnogo imidju krainy u sviti [The role of Australian cultural policy in creating of positive image of the country in the world]. *Zovnishni Spravy* [Foreign Affairs], 5-6. pp. 48-57. [In Ukrainian]
24. Lewis, T. (2003). A War at Home. Comprehensive guide to the first Japanese attacks on Darwin. Darwin: Tall Stories. [In English].
25. Battle of the Coral Sea. Britannica. [Online]. Available from: <https://www.britannica.com/event/Battle-of-the-Coral-Sea> [In English].
26. Macintyre, S. (2011). *Kratkaya istoria Avstralii* [A Concise Historia of Australia]. Moskva: Ves mir. [In Russian]
27. 1945 – 1965 New Australia. Migration Heritage Centre. [Online]. Available from: <https://www.migrationheritage.nsw.gov.au/exhibition/objectsthroughtime-history/1945-1965/index.html> [In English].
28. Colombo Plan. Britannica. [Online]. Available from: <https://www.britannica.com/topic/Colombo-Plan> [In English].
29. ANZUS treaty comes into force. New Zealand History. [Online]. Available from: <https://nzhistory.govt.nz/anzus-comes-into-force> [In English].
30. ANZUS Pact. Britannica. [Online]. Available from: <https://www.britannica.com/event/ANZUS-Pact> [In English].
31. The Australia, New Zealand and United States Security Treaty (ANZUS Treaty), 1951. Office of the Historian. [Online]. Available from: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/anzus> [In English].

Vietrynskyi I. Australian Foreign Policy during the World War II.

The article is related to the establishment of Australian foreign policy tradition and becoming of Australia as a subject of international relations. The significant role of the dominions during First World War Great and their help for Great Britain victory, intensified their struggle for independence. As the result of long-term efforts, dominions reached the proclamation of the Balfour Declaration in 1926 by London, which was later confirmed by the Statute of Westminster (1931), which established the authority for dominions for an independent foreign policy. The development of Australian foreign policy before and during World War II was analyzed. The evolution of the relations of the Australia and Great Britain in the context of the events of the World War II is traced, in particular the peculiarities of the allied relations of the two countries. There is shown the regional dimension of the World War II within the Asia-Pacific region, in the context of Australia and the United States actions against Japanese aggression. There are analyzed the peculiarities of external threats effect on the transformation of the Australian foreign policy strategy, in particular in the national security sphere. The main threat for Australia in that period become Japanese aggressive and expansionist policy in the Asia-Pacific region. A lot of Australian soldiers and military equipment were sent to Great Britain to

support traditional allies. But in actual strategic situation in Europe there were great doubts that British troops and the navy would be able to effectively help Australians in case of an attack by Japan. Politics of national security and defense of Australia in the context of its participation in World War II is considered. In the conditions of real threat of Japanese invasion, as well as the lack of sure to receive necessary support from Great Britain, the Australian government started to find a military alliance with the USA. There were identified the key implications of World War II for Australian socio-economic system.

Keywords: *Australia, Great Depression, World War II, Darwin, Pearl Harbor, Japan, USA.*